

שיחה

בס"ד

יציאת שבת
7:47

כניסת שבת
6:48

יוצא לאור לעילוי נשמת הקדושים

מיכאל יצחק מליק ואברהם פלדמן הי"ד

פרשת כי-תצא, אלול תשע"ה שנה שלוש ושש, גליון מס' 45

גליון זה יוצא לאור בחסות עיריית רחובות, האגף למוסדות העירייה, המחלקה לתרבות תורנית

אברהם

שוועת עניים אתה תשמע

איסור הלנת שכר בפרשתנו, מלמד אותנו על הקשר המיוחד שבין הקב"ה ובין העני. כאשר אדם מעסיק עני, עליו לשלם לו את שכרו באותו יום ולא "להליך" את שכרו, כלומר, שלא יעבור לילה בלי ששילם לו על עבודתו. מדוע? "כי עני הוא ואליו (אל השכר) הוא נושא את נפשו" (כד, טו). אך לאחר תיאור האיסור, מוסיפה התורה (שם): "ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".

מעבר לאיסור הלנת שכר, מתואר כאן גם יחס מיוחד בין העני לבין הקב"ה. הקשר המיוחד בין הקב"ה ובין העשוק, מתחיל כבר במדרש המספר לנו את הקורות בסדום. שם ישנה נערה שגומלת חסד עם אחד מבאי העיר. תושבי העיר אינם מסוגלים לסבול זאת ופוגעים בנערה. ואכן, לפני שהקב"ה מחליט להחריב את סדום, הוא בודק האם אכן כך הם פני הדברים, וכך מפרש המדרש את הפסוק (בראשית יח, כא): "אך הנה נא ואראה הקצקצקתה" – כצעקתה של אותה נערה שהגיעה עד לקב"ה.

גם בסיפור שיעבוד מצרים, מוצאים אנו תופעה דומה. בני ישראל עובדים בפרך תחת שלטונו של פרעה. "וַיִּאָּנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעֻקוּ, וַתַּעַל שׁוֹפְתָם אֶל הָאֱלֹקִים" (שמות ב, כג). ואכן, כאשר הקב"ה פונה אל משה במעמד הסנה, הוא אומר לו שצעקת בני ישראל באה אליו. כאילו ישנו ערוץ מהיר ומיוחד עבור הצעקות, הנאקות והקריאות של העני, העבד או העשוק. ומכיוון שאכן קיים קשר ישיר ומהיר כזה, אנו מצווים להזהר במיוחד ביחסנו לעני, כמו שמתאר **הרמב"ם**: "הקב"ה קרוב לשוועת העניים, שנאמר: 'שוועת עניים אתה תשמע'. לפיכך, צריך להזהר מצעקות, שהרי ברית כרותה להם, שנאמר (שמות כב, כו): 'והיה כי יצעק אלי ושמעתי, כי חנון אני'". עלינו להקפיד הקפדה יתירה, שלא לגרום סבל לעני, שמא העני ישתמש בקרבתו המיוחדת לקב"ה ויצעק אליו על הסבל שגרמנו לו.

קשר זה מתואר בפרשתנו, לא רק במובן של הימנעות מגרימת צער לעני, אלא גם במובן חיובי: כאשר אדם מלווה לאדם אחר סכום כסף תמורת משכון, אסור לו להכנס אל ביתו של הלווה כדי לגבות את משכונו. ובמיוחד כאשר הלווה הוא עני, אסור למלווה להשתמש במשכון אם העני זקוק לו, למשל: אם המשכון הוא כסות הלילה של העני, אזי על המלווה להחזיר לעני את המשכון לפני רדת הלילה ואז "ושכב בְּשִׁלְמָתוֹ וּבְרַכָּךָ, וְלָךְ תִּהְיֶה צְדָקָה לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ" (כד, יג). גם במצווה זו, התורה מוסיפה מניע נוסף לקיומה והוא ברכתו של העני המגיעה אל ה'. אומר המדרש, ביחס למידותיו של הקב"ה: "מה הוא רחום - אף אתה הִיָּה רחום, מה הוא חנון - אף אתה הִיָּה חנון". הקב"ה מעיד על עצמו שכאשר העני יצעק אליו, הוא ישמע לצעקתו: "והיה כי יצעק אלי ושמעתי, כי חנון אני", כלומר, מידת החנינה של הקב"ה באה לידי ביטוי, בכך שהוא שומע את צעקת העני. כך גם אנו מצווים לחדד את ההקשבה שלנו למצוקות הסובבים אותנו, לשכלל את הרגישות שלנו לקשיים של העני, הגר, היתום והאלמנה, ובזכות כך "וּבְרַכָּךָ - וְלָךְ תִּהְיֶה צְדָקָה לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ".

מיכאל שרביט

גליון זה נתקבלה תרומה ממשפחות גולדשטיין ושרפייר לע"נ מרת לאה גולדשטיין ע"ה בת פרל ז"ל, במלאת שנה לפטירתה

כמו כן נתקבלה תרומה מאת ר' דניאל פרנקל ומשפחתו שיחי לע"נ ר' שמואל ב"ר בנימין בייניש פרנקל ז"ל, נלב"ט ט"ו באלול תשנ"ז

תנצב"ה

לאורם נלך / עורך: נפתלי יערי

הרב יוסף שלמה הכהן כהנמן - הרב מפוניבז'

יום פטירתו כ' באלול

הרב יוסף שלמה הכהן כהנמן - הרב מפוניבז', היה רבה של פוניבז' שבליטא וראש ישיבת פוניבז' בבני ברק. נולד בעיירה קול שבליטא, ב-כ"ח באייר תרמ"ו, לרב יהודה לייב ואיטה לאה. כשהגיע לגיל שלוש עשרה, הצליח - לאחר כמה נסיונות להתקבל לישיבת טלו המפורסמת, שם למד מפי הרב אליעזר גורדון והרב יוסף לייב בלוך. בישיבה נחשב לעילוי והיה אהוב על כל תלמידי ורבי הישיבה.

הרב כהנמן שימש זמן מה את הרב יחיאל מיכל הלוי אפשטיין - בעל "ערוך השולחן". לאחר מכן, עבר לראדין ללמוד אצל הרב ישראל מאיר הכהן - בעל ה"חפץ חיים", והחל ללמוד שם בישיבה. בישיבה התחבר גם לראש הישיבה השני - הרב נפתלי טרוף (הגרני"ט). ה"חפץ חיים" ביקש ממנו להצטרף לחבורת "כולל קדשים" (חבורת תלמידים בראדין, שלמדו את סדר קדשים כהכנה לבניין בית המקדש) והוא למד שם בחברותא עם הרב אלחנן וסרמן. מאז נקשרו מאד וקשריהם המשיכו עד לרציחתו של הרב וסרמן בשואה, למרות חילוקי הדעות הנוקבים בעניין השיבה לארץ, אותה ראה הרב כהנמן באור חיובי ואילו הרב וסרמן היה ממתנגדיה הנחרצים ביותר.

בשנת תרע"ג (כשהיה בן 24), השתדך עם פייגע רובין - בתו של הרב אריה לייב רובין, רבה של וידז, והתחתן עמה בשנת תרע"א. כשעבר לגור אצל חותנו פּוֹדִיז, החל ללמוד הוראת הלכה למעשה. כמו כן, החל להעביר שיעורים לתושבי העיר. כשעבר חמיו לכהן ברבנות פּוֹדִיז והקים שם ישיבה. בשנת תרע"ד, בעקבות מלחמת העולם הראשונה, ברח מוידז והתיישב בפוניבז' בשנת תרע"ו. בפוניבז' הקים ישיבה קטנה לצורך ילדי העיר, וכן קרן תמיכה ובית תמחוי לעניי העיר. עם תום המלחמה, שב רבה של העיר - הרב יצחק יעקב רבינוביץ (ר' איצליה מפוניבז'), אולם הוא נדבק במגפה ונפטר בשנת תרע"ט, והרב כהנמן מילא מקומו, כשהוא בן שלוש ושש שנים.

בשנת תרפ"ה, הקים בעיר את ישיבת פוניבז' הגדולה והמפורסמת, והצליח להחזיקה מבחינה כלכלית למרות הקשיים הרבים, וכן יצא למסעות ברחבי העולם לגיוס כספים. בתקופה זו, כיהן גם בתפקיד מנהיג מפלגת "אחדות" בפרלמנט הליטאי. במסגרת תפקידו זה, פעל רבות למען היהודים.

עלה ארצה במהלך השואה בשנת ת"ש. בהתייעצות עם הרב אברהם ישעיהו קרליץ - ה"חזון איש", החליט להקים את ישיבתו מחדש בבני-ברק, ובקיץ תשי"א נערך טקס הנחת אבן הפינה לישיבה. יחד עם הנבעה עליה הוקמה הישיבה, נקנו כמה מגרשים בשכונת "זכרון מאיר" הסמוכה. הישיבה נפתחה בחודש כסלו תשי"ד ומנתה אז שבעה תלמידים בלבד. בשנת תשי"ה, למדו בישיבה כשישים תלמידים, בתשי"ו כשמונים ובתשי"ח כמאה וארבעים תלמידים. הקים גם מפעלי חסד לילדים ניצולי שואה בצמוד לישיבה, המפעל נקרא בשם "בתי אבות" ולמדו בו יתומים ניצולי שואה וכן ילדים בניס לניצולי שנה. מידי שנה, יצאו התלמידים בבתי אבות לנפש קיץ בבית ההבראה לילדים בנטעים. מבנה הישיבה נחנך ב-כ"ז בסיוון תשי"ג, בטקס בו נכחו בין השאר הרבנים הראשיים, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והרב יצחק נסים. ייסד את מפעל "ירחי כלה" שנועד להרביץ תורה גם בקרב הציבור שאינו לומד בישיבות. בשנת תשכ"ד, הקים את קריית ישיבות פוניבז'-גורדנא באשדוד.

ראה בעין טובה את מפעל העלייה וההתיישבות בארץ ישראל, וכן את הקמת מדינת ישראל. כל שנה ביום העצמאות, הורה להניף דגל ישראל על בניין הישיבה, למורת רוחם של הרבה מתושבי השכונה ואף מרבני הישיבה. הוא אף הורה בישיבה, שלא לומר תחנות ביום העצמאות.

הרב כהנמן נפטר ב-כ' באלול תשכ"ט 1969.)

לקוראינו: מאמרים המופיעים ללא ציון שם הכותב, נכתבו על ידי חברי המערכת

בסיוע כולל "יד ברודמן" רחובות

חברי המערכת: הרב אברהם פוס, משה רוט, נפתלי יערי, יהודה מליק העריכה בסיוע אברכי כולל "יד ברודמן" ללימודי הוראה ודיינות, בית שפירא, רחובות

טלפון: 08-9412048

אתרנו באינטרנט: www.piruma.com/siach

הדפסה: דפוס ש.הר. רחובות טל. 08-9475106

ואז נגרמת השחתה מיותרת. גם חפץ אבוד עלול להתקלקל ומצווה למנוע זאת על ידי השבתו לבעליו.

ישנן מצוות שנועדו למנוע זיהום, כגון: דיני טהרת המחנה - לעשות צרכים מחוץ למחנה ולכסותם - ויוד תהיה לך מחוץ למחנה, ויצאת שמה חוץ. וְיָגֵד תְּהִיָּה לְךָ עַל אֲזָנֶיךָ... וְכִסִּיתָ אֶת צִאֲנֶיךָ" (פרק כג, יג-יד). הרלב"ג לפרשתנו אומר, שגם איסור הלנת המת, בנוסף לטעם הידוע, "קיושר" מצווה זו לשמירה על איכות הסביבה: "לא תֵּלֵךְ וּנְבַלְתָּ עַל הָעֵץ, כִּי קָבוֹר תִּקְרָא בְיוֹם הַהוּא... וְלֹא תִשָּׂא אֶת אֲדָמְתְּךָ" (פרק כא, כג) - "מפני העיוש שיתחדש אז במקום ההוא, אם תישאר שם הנבלה".

ושבו, חז"ל הרחיבו באיסורים הקשורים לשמירה על איכות הסביבה: אסור לזהם מקורות מים טבעיים, כגון: נחל קישון ואחרים. חייבים להרחיק ממוקם ישוב, תעשיות מזהמות, או מפיצות ריחות לא נעימים, כגון: בתי הזיקוק בחיפה ומפעלים כימיים ליד המושב "ניר גלים".

הנה כי כן, אילו הייתה המדינה מתנהלת על פי חוקי התורה, שרבים חוששים ממנה, היינו חיים בסביבה איכותית יותר, שאין בה וונדליזם, ולא היה צורך בִּשְׂרָר ומשרד לאיכות הסביבה.

מנחם אדלשטיין

פינת ההלכה

זמן הקידוש בליל שבת

א. בעבר הבאנו, שיש הנהגים להתפלל קבלת שבת ותפילת ערבית מ"פִּלַּג המנחה", משום שכבר בשעה זו אפשר לקבל שבת.

במסכת ברכות (כו, ב) מובא: "רב צִלִּי (התפלל) של שבת בערב שבת. אומר קדושה על הכוס, או אינו אומר קדושה על הכוס? תא שמע: דאמר רב נחמן אמר שמואל, מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס".

הגמרא מוסיפה, ש"מ"פִּלַּג המנחה" אפשר לא רק להתפלל אלא גם לקדש. הריטב"א (שם, ד"ה אומר קדושה) ביאר, שאפשר לקדש משום שזמן זה נחשב כשבת, שהרי "תוספת שבת" מדאורייתא. המרדכי (מגילה פ"ב, סימן תשצח) כתב, שדין זה נכון גם לסוברים ש"תוספת שבת" מדרבנן, וראה ב"קובץ שיעורים" (ח"ב, סימן ל, אות ב) ביאור לדבריו.

מאידך, יש גאונים (ראה: רשב"א, שם, ד"ה הא) וראשונים (ראה "הלכות שבת בשבת" - ח"ב, עמוד שלט, הערה 2), ששמע מהם שאי אפשר לקדש מ"פִּלַּג המנחה", אלא

מ"שקיעת החמה" או סמוך לכניסת היום מעט. לשיטתם, כוונת הגמרא שאפשר לקדש לפני "צאת הכוכבים", אך לא מ"פִּלַּג המנחה".

ג. בעבר הבאנו, שהרב יוסף שלום אלישיב ("קובץ תשובות" - ח"א, סימן כב) פסק מכמה סיבות, שבארץ ישראל אין לאשכנזים להתפלל מ"פִּלַּג המנחה", אלא לנהוג כפי המנהג המקובל בארץ ישראל להתפלל ערבית רק מ"צאת הכוכבים". גם דעת הרב שלמה זלמן אויערבך ("הליכות שלמה - תפלה, פ"ד, "ארחות הלכה", הערה 10), שלכתחילה אין להתפלל מ"פִּלַּג המנחה".

הרב משה שטרנבוך ("תשובות והנהגות" - ה, סימן עג) פסק כך. אחד מהנימוקים לכך הוא, שכאמור, ישנן שיטות שמשמע מהן שאין לקדש מ"פִּלַּג המנחה".

מאידך, מנהג הספרדים בארץ ישראל להתפלל ערבית כבר מ"פִּלַּג המנחה" וגם כיום יש שנהגים כך.

ג. יש אשכנזים, שלא רצו לשנות מהמנהג האמור, על כן, הציעו לעשות קידוש מ"פִּלַּג המנחה" והלאה ולסעוד יחד עם המשפחה ולהתפלל ערבית ב"צאת הכוכבים".

הצעה זו כבר הובאה ב"מגן אברהם" (סימן רעא, סק"ה). יש שלמדו, שהגאון מוילנא ("מעשה רב", אות ק"ז) חלק על אפשרות זו, משום שאי אפשר לעשות קידוש לא תפילת ערבית.

אמנם, ה"משנה ברורה" (שם, סק"הא) הביא דברי ה"מגן אברהם" ומשמע שפוסק כמותו.

הרב אריה ויזל

שיח בחסידות

"ואת הבנים תקח לך"

אחת מהמצוות הרבות המופיעות בפרשתנו, היא מצוות שילוח הקן המזכה אותנו באריכות ימים:

"כִּי יִקְרָא קִרְבָּנוֹ לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ, בְּקִלְעֵץ אוֹ עֵלְהָרָץ, אֲפֻרְחִים אוֹ בִּיצִים... שְׁלַח תְּשַׁלַּח אֹתָהֶם וְאֹתֵהֶם תִּקַּח לְךָ לְמַעַן יִיטֵב לְךָ, וְהִאָּרְכָּתָּ יָמֶיךָ" (דברים כב, ו-ז).

רבי משה חיים אפרים מסדליקוב מסביר, כי אפרוחים או ביצים מסמלים בעם ישראל שני סוגי אנשים: האפרוחים - הם אלו שעושים את עבודת ה' כ"מצוות אנשים מלומדה", בלא מעוף, והביצים - הם אלה שעבודת ה' שלהם עדיין לא פקעה מליבם: "יש שעושים מעשי ה' כימצות אנשים מלומדה", בלא דחילו ורחימו, וזהו בחינת 'אפרוחים' - שאין להם גדיפין, כי תורה ותפילה בלא דחילו ורחימו - לא פרחת לעילא. גם יש בהם עוד מדריגה פחותה מזו, שלא התחילו כלל בשום השתדלות בעבודת ה' יתברך, רק שיש בהם כח היולי וזהו 'ביצים' שנמשלו לביצה שיש בה כח היולי שיתחזה ממנה אפרוח, אך צריך טירחא לחמם אותה שיצא מכח אל הפועל ולעשות בריה... וכן הענין גם כן בבני אדם, שהוא רק ניצוץ מישראל, שיש בו כח היולי שיתפשט בו הניצוץ ההוא ויזכה להשראת השכינה עליו בכל עניינו, רק שצריך לעוררם ולחממם ולהבעיר הניצוץ הקדוש שיש בתוכם, שיתלהבו לעבודתו יתברך" ("דגל מחנה אפרים", כי תצא).

עליו להבעיר את הניצוץ האלוקי שבהם ולהלהיב אותם לעבודת ה' ועל ידי כך שילכו בדרך ה' - יועילו תפילתם, כפי

שכתב רבי אלימלך מליזענסק: "ונבאר הפסוק כי יקרא קן צפורי וכי, פירוש 'יקרא' - לשון קריאה, רצה לומר, בעת שיצטרכו ישראל להקרא לפניו יתברך על ידי תפילות. ואמר הכתוב 'לפניך, בדרך', פירוש, תדע שהדבר הזה מוכן לפניך להתפלל עליהם, באיזה מדרגה שאתה עומד בה רק שיהיה בדרך, דהיינו, בדרך ה'... רצה לומר, בין שעדיין אינך במדרגה זו, רק שאתה מוכן למדרגה זו כמו הביצה המוכנת לצאת ממנה אפרוח. אף על פי כן, יש לך להתפלל על כללות ישראל ויועיל תפילתך" ("נינועם אלימלך", לך לך).

באם האדם ילך בדרך ה' וישלח את המחשבות הזרות והרעות, יזכה ל"בנים" - לאהבת ויראת ה'.

כך מצינו בדברי המגיד ממעזריטש בשם רבו הבעש"ט: "וזהו 'שְׁלַח תְּשַׁלַּח אֹתָהֶם', שורש המחשבות זרות - תשלח, ואת הבנים תקח לך, שיהיו בך המדות אהבה ויראה" ("תורת המגיד", כי תצא).

רבי פנחס מקוריץ אומר, כי סגולה לחולדת בנים היא קריאת פרשיית "שילוח הקן": "ודרשו רז"ל במדרש, אם אין לך בנים - יתקח לך, על ידי מצוה זו תזכה לבנים. ואמר, שלכך יש לחשוכי בנים לקרות פרשת 'שילוח הקן', שיהיה נחשב כאילו קיים מצווה זו" ("אמרי פנחס", כי תצא, תכט).

בסיבת הסגולה, מטעים רבי יוסף לייפער מפיטסבורג: "ומעתה, יובן ספיר כח סגולתה של מצוות 'שילוח הקן' שבשבילה זוכים להוליד בנים, שעל ידי זה שמקיים שלוח האם, שלא לגרום לה צער בלקיחת הבנים לעיניה, 'לא יהיה בך יקר וצָקָוָה' (ו, יז) ותזכה להוליד בנים" ("צדקת יוסף", כי תצא).

מדבריו אנו למדים, כפי שהאדם נמנע מלצער את האם בלקיחת הבנים, כך הקב"ה לא ימנע ממנו בנים.

הרב אבי שיש

"כי את הבכור... יכיר"

התורה מצווה (כא, יז): "כִּי אֶת הַבְּכוֹר בֶּן הַשְּׁנוּאָה יִכִּיר, לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם כָּלֵל אֶשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ, כִּי הוּא רִאשִׁית אֲנוּ, לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה". במספר מקומות במקרא, אנו מוצאים שהאבות לא כך נהגו. אצל אברהם נאמר (בראשית כה, ה): "וַיִּתֵּן אֲבָרָהָם אֶת כָּל אֶשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק" ועל כך אומר המדרש (בראשית רבה, ח"י ש"ה, סא): "וַיִּתֵּן אֲבָרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק" - רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן, רבי יהודה אמר: בכורה". כיצד יכול אברהם לתת ליצחק את "כל" אשר לו, הרי ישמעאל הוא הבכור ומגיע לו פי שניים! כיוצא בזה, מוצאים אנו אצל יצחק, המשלח את יעקב לחרן ואומר לו (בראשית כה, ג-ד): "וְיָאֵל-שֶׁ-דִּי יִבְרָךְ אֶתְּךָ וְיִבְרָךְ וְיִבְרָךְ, וְהִיִּיתָ לְקַהֲלָ עַמִּים. וַיִּתֵּן לְךָ אֶת בְּרַכְתּוֹ אֲבָרָהָם לְךָ וּלְיִצְחָק". אמנם, מלכתחילה ביקש יצחק לתת ברכה לְעֵשָׂו בכורו, כמפורט בפרשת תולדות, אך אחרי שיעקב מקבל את הברכה, אומר יצחק לְעֵשָׂו (בראשית כז, לג): "גַּם בְּרוּךְ יִהְיֶה" גם אצל בני יעקב, מוצאים אנו תהליך דומה. אמנם, בברכת יעקב לבניו (בראשית, מט) פותח יעקב בראובן, אך עיקר דבריו לבניו, הם דברי תוכחה ומוסר ולא הוֹרָשָׁה. אך בספר דברי הימים (דה"י-א, ה, א) נאמר מורשות: "וַיִּבְגְּי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל, כִּי הוּא הַבְּכוֹר, וּבְחַלְלוֹ יְצוּעֵי אֲבִיו נִתְּנָה בְּכֹרְתוֹ לְבָנֵי יוֹסֵף בֶּן יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְהִתְיַחֵשׁ לְבְּכֹרָה". מקרה נוסף הוא דוד. כאשר דוד מחליט, כי שלמה בנו ימלוך אחריו (מלכים - א, א, כט - ל). כידוע, שלמה אינו בכורו של דוד ואפילו אינו בכור לאמו בת-שבע.

"חנוך לנער"

כיצד, אם כך, ניתן ליישב את הסתירה שבין המצווה המפורשת "כי את הבכור... יכיר לתת לו פי שניים", לבין המציאות שבה גדולי האומה העדיפו בנים אחרים בחלוקת הירושה, על פני הבכורות הביולוגיים? "בכורה" - משמעויות שונות לה. "בכורה ביולוגית" - פירושה, הראשון שנולד. גם כאן יש אפשרויות שונות: בכור לאביו, או בכור לאמו - "פטר רחס", זו מציאות שאינה ניתנת לשינוי. אך קיימת בכורה מסוג אחר. כאן "הראשוניות" משמעותה, הראשון המבצע את המשימה. המנהיג המוליך את מונתגיו להשגת המשימה. כאן אין משמעות לבכורה הביולוגית. לא בהכרח זה הנולד ראשון, יכול להמשיך את המסורת המשפחתית, השבטית או הלאומית. כאן דרושים כוחות נפש ויכולות שאינם נובעים ממקריית של הטבע. לכן, כאשר אברהם מבין על פי דברי ה' (בראשית כא, יב): "כִּי גִיבְחָק יִקְרָא לְךָ בְּרַע", הוא נותן לבני הפילגשים מתנות ומפנה את הדרך לְבֶן הַנְּבָר (בראשית כה, ו). לכן, מתכוון יצחק לתת לְעֵשָׂו ברכה חומרית (בראשית כז, כח-כט) ואת ברכת אברהם שומר ליעקב. הבכורה המנהיגותית, היא תוצאה של יכולות מנהיגותיות ולגביה לא רק שאין איסור להעדיף אחד על פני רעהו, אלא חשוב לבחור את המתאים ביותר.

נפתלי יערי